

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Jaroslav Bílek – Ladislav Cabada – Pavel Hulec
Článok / Article: Strany mezery v litevskom stranickom systéme
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

BÍLEK, J. – CABADA, L. – HULEC, P. 2014. Strany mezery v litevskom stranickom systéme. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 17, č. 1, 2014. ISSN 1335 – 2741, s. 27-53. Dostupné na internete:

<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2014/BILEK_CABADA_HULEC.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

STRANY MEZERY V LITEVSKÉM STRANICKÉM SYSTÉMU¹

NICHE PARTIES IN THE LITHUANIAN PARTY SYSTEM

Jaroslav Bílek – Ladislav Cabada – Pavel Hulec*

ABSTRACT

The aim of the article is to discuss the issue of niche parties and apply this approach on the Lithuanian case. The niche parties are analysed in the political science since the 1960s, focusing on small radical parties and also the single-issue parties that grew up in the postmodern West European societies. Nevertheless, during the next decades the single-issue parties were supplemented by other types of niche parties such as business-firm parties, media parties, generation parties, and protest parties. In the first part of our article we present the debate on the niche parties and also proper typology of niche parties. Successively we apply this typology on five Lithuania niche parties that are present in the contemporary Lithuanian party system.

Key words: niche parties, single-issue parties, typology, business-firm party, media party, generation party, protest party; Lithuania; party system

Úvod

Problematika stran mezery (*niche parties*) představuje v soudobém výzkumu politických aktérů, tvorby vlád a obecně reprezentace zájmů v (post)moderních

* Bc. Jaroslav Bílek je studentem navazujícího magisterského oboru Politologie, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta Filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 38, 306 14 Plzeň, Česká republika, bilek.jarda@seznam.cz.

doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D. působí jako docent na Katedře politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta Filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 38, 306 14 Plzeň, Česká republika a působí jako prorektor pro akademický rozvoj a docent na Katedře politologie a humanitních studií, Metropolitní univerzita Praha, Dubečská 900/10, 100 31 Praha 10 - Strašnice, Česká republika, cabada@mup.cz a cabada@kap.zcu.cz.

Bc. Pavel Hulec je studentem navazujícího magisterského oboru Politologie, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta Filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 38, 306 14 Plzeň, Česká republika, HulecPavel@seznam.cz.

¹ Tento text vzniknul s podporou projektu *Komparativní politologie středovýchodní Evropy – vybrané problémy* (SGS-2013-025).

západních společnostech velmi důležité téma se zásadním dopadem na celkovou kvalitu a dopad vládnutí. Příčinou tohoto faktu je zejména pozvolný proces rozpadu pevných vazeb mezi voličem a stranou provázený poklesem členství v politických stranách, personalizací politiky, nárůstem volatility, posilováním marketingových trendů v politické komunikaci atd. Oslabování tradičních vazeb mezi politickými stranami reprezentujícími klasické ideologie a jejich členy, sympatizanty i voliči tak vytváří poměrně velký prostor pro rychlý a razantní nástup politických subjektů, které se soustředí na jediný cíl, a to získání pozice relevantního subjektu v domácím stranickém systému. Tyto subjekty – strany mezery – využívají řadu inovativních politických strategií, zpravidla nabízejí vágní či dokonce téměř žádný politický program, využívají pozitivního mediálního obrazu několika osob(ností), mnohdy nedisponují téměř žádnou členskou bází apod. Jedná se nicméně o subjekty, které mnohdy vstupují do parlamentů či dokonce vlád a zásadním způsobem tak ovlivňují koaliční vládnutí, resp. proces vládnutí jako celek.

Domníváme se tedy, že je zcela namístě věnovat stranám mezery dostatečnou badatelskou pozornost. Cílem předloženého článku je nejdříve reflektovat teoretickou debatu o stranách mezery a využít ji k operacionalizaci základních pojmů. Následně představíme vlastní typologii stran mezery, kterou v analytické části textu budeme aplikovat na vybranou stranicko-politickou soustavu; pozornost bude věnována stranám mezery v litevském stranickém a politickém systému. Volbu Litvy považujeme za velmi příhodnou. Jedná se totiž o stát, jehož stranický a politický systém není v české politologické literatuře příliš reflektován. Zároveň spadá Litva díky své poloze do kategorie států střední a východní Evropy. To je relativně specifická kategorie, pro niž je charakteristická například vysoká fragmentace stranického systému, nízká ideologická vyhraněnost politických stran či nízká vazba voliče s jeho stranou (Saarts, 2011), což spolu s tím, že se tu po každých volbách průměrně 28 procent voličů rozhodne dát svůj hlas nové straně (Saarts, 2011), považujeme za příznivé znaky arény pro analýzu fenoménu stran mezery.

Naše analýza litevského stranického systému a v něm přítomných stran mezery se soustředí především na vnitřní vývoj a charakter stran mezery, t.j. „otázku“ a obecněji programatiku, vztah strana – volič, preferovanou strategii, stranické vedení, mediální podporu, finanční oporu a rovněž politický marketing. Specificky chceme na příkladu středoevropských stran mezery zdůraznit výraznou personalizaci politiky a vůdcovství. Naše analýza se zaměří na relevantní strany mezery v Litvě mezi lety 1990-2013. Za relevantní považujeme

takové subjekty, které buď byly ve vládě, nebo jsou více než jedno volební období zastoupené v parlamentu. K identifikaci stran mezer používáme definiční kritéria vymezená **Markusem Wagnerem** (2012). V návaznosti na předchozí výzkumy (zejména Meguid 2005 a Adams et al 2006) se **Wagner** zaměřil na programy (západoevropských) politických stran, které pro zařazení do kategorie stran mezer (*niche parties*) musely splnit dvě následující kritéria: jednak jsou pro ně ekonomická témata spíše okrajová a současně zdůrazňují malý počet takových neekonomických témat. **Wagner** výslovně zdůrazňuje, že zkoumané subjekty musí splňovat zmíněná kritéria současně, aby mohly být označeny za strany mezer (Wagner, 2012). Zároveň však v již zmíněném textu stanovuje další podmínky mimo stranickou programatiku, za kterých je možné začlenit politickou stranu do kategorie stran mezer. Jednou z nich je skutečnost, že stran mezery přicházejí o svůj status v momentě, kdy se jejich téma stane „politickým mainstreamem“ a infiltuje do programu ostatních politických stran (Wagner, 2012). Navíc na základě svého výzkumu stran mezer tvrdí, že tyto politické subjekty jsou průměrně mladší než klasické politické strany a dosahují oproti nim ve volbách přibližně třetinových výsledků (Wagner, 2012). Stáří politických stran jsme z hlediska toho, že litevský stranický systém je oproti stranickým systémům západní Evropy příliš mladý, v našem textu nezohlednili. Druhý poznatek z **Wagnerovy** studie (tedy volební výsledek), jsme však do své analýzy začlenili. Ve výsledku jsme tedy hledali v litevském stranickém systému po roce 1990 takové politické strany, které a) nezdůrazňují ekonomická témata a současně zdůrazňují malý počet neekonomických témat, b) jejichž téma se nestalo tématem „politického mainstreamu“, c) dosahují ve volbách výsledků charakteristických pro strany mezery. To je důležité zdůraznit, protože, jak si ukážeme později, nalezneme v litevském stranickém systému politické strany, které lze do kategorie stran mezery začlenit, nicméně jen v určitém časovém úseku. Zároveň tyto podmínky považujeme za dostatečné zdůvodnění toho, proč není v praktické části rozebrána Strana práce. Ta totiž ve svém programu od samého začátku silně akcentuje ekonomická témata (například zacílení na „poražené“ z ekonomické transformace v kampani pro parlamentní volby v roce 2004 – viz Mlejnek jr. 2004) a zároveň dosahuje opakovaně vysokých volebních výsledků.

1 Výzkum strany mezery: stav poznání a typologizace²

Od 60. let 20. století můžeme v západních demokraciích pozorovat diskusi o novém typu politických stran, který vyrostl vedle dominantních všeobjímajících stran (*catch-all parties*) a historických stran kádrů, resp. přežívajících masových stran. Tento vývoj byl intenzivně analyzován a popsán sociálními vědami, přičemž jako hlavní důvod pro naznačenou změnu byla detekována obecná (post)modernizace západních společností (srov. např. Inglehart, 1997). Co se týče vývoje politických stran, vedle stran „preferujících ekonomická témata“ se od 60. let postupně etablovaly strany mezery (*niche parties*), z nichž některé se na základě volebních výsledků propracovaly do pozice relevantních subjektů. Strany mezery odmítly tradiční třídní zacílení politiky a socio-ekonomické štěpení společnosti (Meguid, 2005) a vyvinuly odlišnou strategii založenou na politizaci vybraných témat a/nebo politik – „*vyprázdnilly ekonomická témata a zdůraznily malý okruh neekonomických otázek*“ (Wagner, 2012, s. 3) – proto byly od počátku čteně označovány rovněž nálepkou „strany jednoho tématu“ (*single-issue parties*) a tyto pojmy byly nesprávně zaměňovány³. V západní politické vědě, resp. S oporou ve výzkumu tzv. tradičních demokracií, byly jako strany mezery zpravidla označovány komunistické⁴, environmentalistické

² Tato část textu je přepracovanou a rozšířenou verzí dosud nepublikovaného textu L. Cabady *Strany „mezery“ ve střední Evropě – náčrt možností a limitů politologického výzkumu*, jenž by měl vyjít počátkem roku 2014 v kolektivní monografii editované Michalem Kubátem a Tomášem Lebedou.

³ Připomeňme v této souvislosti např. Wagnerův pohled – autor v článku hledajícím možnosti empirického vymezení stran mezery od jiných typů stran konstatuje, že strany jednoho tématu jsou subtypem stran mezery (s čímž se ztotožňujeme), „*extrémní formou stran mezery, protože se zabývají pouze neekonomickými tématy*“ (Wagner, 2012: 11). I tento pohled je nicméně výrazně ideáلتypický – např. environmentální subjekty určitě do své programatiky v souvislosti s jejich hlavním tématem zařazují ekonomická opatření (např. daňové malusy na určité druhy energie či nezdravé potraviny apod.).

⁴ V prostředí středovýchodní Evropy přirozeně vzbuzuje zařazení komunistických stran do kategorie „strany mezery“ či dokonce single-issue stran řadu pochyb a polemik. Přirozeně nelze zpochybnit, že socio-ekonomická témata jsou klíčovou součástí programů komunistických stran, na druhé straně je nutné reflektovat, že v období studené války byla tato dimenze programu komunistických stran v západní Evropě výrazně překryta právě rámcem konfliktu Východ – Západ. Právě na základě reflexe tohoto fenoménu, resp. postoje k tzv. sovětskému táboru se komunistické strany v západní Evropě daly nejlépe odlišit od mainstreamových levicových subjektů tendujících k pozici všeobjímajících stran. Jak uvádí Wagner (2012), první studie věnované otázkám stran

(„zelené“) a extrémně-nacionalistické strany (Adams a Clark a Ezrow a Glasgow, 2006), **Meguid(ová)**, (2005) k výše zmíněným ideologickým skupinám či rodinám stran přiřazuje rovněž etnicko-teritoriální strany.

Post-modernizace společností představovala základní impuls k narušení či oslabení petrifikovaných konfliktních linií, jak je v 60. letech popsali zejména **S. M. Lipset** a **S. Rokkan** (Lipset – Rokkan, eds. 1967) a iniciovala proces výraznější individualizace volebního a obecněji politického chování jedinců. Společně s dalšími významnými faktory – zejména proměnou nástrojů a prostředků politické komunikace – se tento proces stal předznamenáním fenoménů posilující volatility, snižujícího se členství v politických stranách, oslabování vazeb mezi politickými stranami a jejich spřízněnými společenskými organizacemi, nástupu nových sociálních hnutí apod. Výzkum stran mezery je rovněž zásadně spjat s **von Beymeho** teorií stranických rodin, jak je prezentována v jeho práci *Political parties in Western democracies* (anglická verze z roku 1985). Mnozí autoři rozvíjejí svůj výzkum stran mezery právě z konceptu stranických rodin, když hovoří o specifických „rodinách stran mezery“ (*niche parties families*) – buď s extremistickou (komunisté a extrémní nacionalisté) nebo „nestředovou“ (*non-centrist*) ideologií (Zelení); „*členské strany komunistické, zelené a extrémně-nacionalistické stranické rodiny označujeme jako strany mezery*“ (Adams, Clark, Ezrow a Glasgow, 2006, s. 513; cf. Wagner, 2012, s. 6).

Definičním znakem stran mezery může být i jejich relativní slabost v porovnání se stranami mainstreamu. **Wagner** (Wagner, 2012) nicméně zdůrazňuje, že tato slabost nesmí být ztotožněna s definicí malé politické strany. Jednak velikost není jediným definičním znakem, vedle toho pak můžeme pozorovat i relativně silné strany mezery, jež - alespoň v případě některých volebních výsledků – nevyhovují definici malé strany; jako příklad autor uvádí např. francouzskou Národní frontu a její volební výsledek v parlamentních volbách v roce 2002. Tento postoj sdílíme, rovněž v prostoru středovýchodní

mezery navíc vycházely velmi silně z pozice stranických rodin a rozlišily tak fakticky na „metafory“ stranické rodiny na mainstreamové a „niche“ – pojem „niche party“ byl tak podle Wagnera zastřešujícím pojmem pro velmi různé politické strany, jež spojovaly dva základní znaky – byly malé s ohledem na jejich volební podporu a současně ideologicky poměrně nesmiřitelné, tj. vymykaly se tendenci programového rozkročení a pragmatismu všeobjímajících stran. Nejen on považuje tento přístup za zjednodušující a částečně jej falzifikuje a upřesňuje. Činíme tak i my, když s (post)komunistickými stranami jako *a priori* stranami mezery v našem textu nepracujeme.

Evropy bychom jistě mohli zaznamenat strany mezery, jež bychom jen stěží mohli označit jako malé (např. Stranu Velkého Rumunska či aktuálně maďarský Jobbik).

Podle výzkumníků jsou strany mezery věrnější své ideologii a programaticke, než je tomu v případě stran „mainstreamu“, zpravidla všeobjímajících stran, které preferují strategii zaměřenou na zisk vládních postů (*office-seeking*). „Vedení stran mezery často zdůrazňuje dlouhodobou (*long-run*) podporu, zatímco vedení stran „mainstreamu“ maximalizuje podporu v krátkodobém horizontu [...] Aktivisté stran mezery jsou silně zacílení na prosazování programu (*policy-oriented, policy-seeking* – pozn. aut.) a proto výrazněji rezistentní vůči ideologickým ‘kompromisům’ v politice svých stran“ (Adams, Clark, Ezrow a Glasgow, 2006, s. 515). Vedle otázky volby strategie – preference zisku vládních postů (*office-seeking*) vs. preference programu (*policy-seeking*) – spočívá hlavní rozdíl mezi stranami mezery a stranami „mainstreamu“ i nadále v otázce komplexnosti programu, resp. objemu politik, jež jsou v programech akcentovány. „Strany mezery jsou charakteristické limitací množství akcentovaných témat [...] I když se s postupem času zvýšil počet otázek zahrnutých do jejich programů, stále jsou voliči vnímány jako strany jednoho tématu“ (Meguid, 2005, s. 348). V průběhu posledních dekad došlo nejen k rozvoji fenoménu stran mezery, ale rovněž k diferenciaci toho typu stran do několika odlišných podtypů, které se liší svými strategiemi, programovými zásadami, charakterem členství a vedení strany. Můžeme tak pozorovat strany mezery, které vyrůstají z hluboce zakořeněných politických ideologií a programů, jako např. Zelení nebo komunistické strany (s výhradou uvedenou v pozn. 3), ale také strany, jež jsou více či méně ztotožnitelné se svým lídrem. V terminologii zpravidla užívané politology nejčastěji zaznamenáváme níže uvedené významné podtypy stran mezery, resp. sémantická označení takových podtypů (využíváme zde řadu prací – **Carty**, 2004; **Fink-Hafner**, 2001; **Hloušek**, 2012; **Hopkin a Paolucci**, 1999; **Krouwel**, 2006; **Meguid**, 2005; **Tavits**, 2008; **Wagner**, 2012), k nimž dodáváme rovněž vlastní postřehy a náhledy:

1) strany jednoho tématu (*single-issue parties*), tj. „klasické“ strany mezery, jakými jsou např. Zelení, komunistické strany, extrémně-pravicové formace či etnicko-nacionalistické strany; tyto formace disponují stabilním „jedním“ tématem, resp. programovou prioritou, mají relativně stabilní členskou základnu a preferují strategie orientované na prosazení programu;

2) strany jednoho použití (*single-use parties* nebo *single-election parties*), které užívají obdobné strategie jako strany jednoho tématu, ale disponují výrazně slabší členskou základnou, preferují strategie orientované na získání vládních postů a často působí jako relevantní subjekt pouze po krátkou dobu (jedna volební perioda);

3) strany - firmy či franšizové strany (*business-firm parties, franchise parties*), které chápou voliče jako konzumenty produktu, preferují strategie orientované na získání vládních postů, vykazují výraznou tendenci k zajišťování stranických aktivit z vnějších zdrojů (*outsourcing*) a v jejich čele zpravidla nacházíme lídra typu „politického podnikatele“, s nímž je strana výrazně ztotožněna (strana prakticky nemá členy);

4) mediální strany, založené na vazbě strany a jejího lídra k síti médií, která slouží jako nástroj účinného politického marketingu, případně politické instrumentalizace nepolitické organizace⁵;

5) strany protestu, resp. anti-politické strany, které vyrůstají z výrazné či téměř absolutní negace politiky a politického establishmentu, prakticky nemají politický program, namísto členů disponují spíše sympatizanty s nejasnou mírou a stabilitou loajality, odmítají standardní mechanismy distribuce moci ve volebních a zejména povolebních mechanismech;

6) generační strany, které jsou velmi specifickým typem stran jednoho tématu – nejvýznamnějším příkladem takového typu stran jsou strany seniorů, resp. důchodců.

Zmíněné podtypy stran mezery přirozeně musíme chápat jako ideální typy a v politické realitě můžeme pozorovat rozličné kombinace těchto – a nejen těchto – podtypů a/nebo variací. Je např. zcela zřejmé, že strany jednoho použití, strany-firmy či mediální strany jsou výrazněji provázány s typem strany kartelu (tak jak je definují např. **Katz** a **Mair** (1995)), zatímco u stran jednoho tématu takovou tendenci vidíme jako výrazně slabší či zcela absentuje. Jak upozorňuje **Hloušek**, strany - firmy se částečně podobají předchozím vývojovým typům

⁵ Za prototyp mediální strany bývá v západní Evropě považována formace Vzhůru Itálie (*Forza Italia*) mediálního magnáta a vlastníka fotbalového klubu AC Milán Silvia Berlusconiho; hlavní charakteristiky mediální strany tak zjevně odpovídají tomuto případu (viz Calise dle Fink-Hafner, 2001, 73), který se vyvinul směrem ke straně mainstreamové. Pokud se nicméně podíváme např. na slovenskou formaci Aliance nového občana, vidíme, že se jedná o vlastnosti, které můžeme zevšeobecnit, a to i směrem ke středoevropským stranám mezery.

politických stran, ale v některých důležitých aspektech se odlišují. „*Oproti kartelovým stranám těži strany-firmy ze zdrojů soukromého sektoru, oproti catch-all stranám se neorientují na zájmové skupiny, které by reprezentovaly konkrétní ideje*“ (Hloušek, 2012, s. 324; srov. Krouwel, 2006, s. 260-261). Strany - firmy – a obecněji strany mezery – jsou velmi flexibilní, co se týče témat a strategií, na druhé straně jsou rovněž výrazně křehké s ohledem na proměnlivou voličskou podporu a mediální atraktivitu stran a jejich lídrů (Hloušek, 2012, Carty, 2004).

Shrňme tedy, že v západních demokraciích „klasické“ strany jednoho tématu stabilizovaly svou pozici a v některých případech se posunuly směrem k multi-tematické programatice a strategii stran všeobjímajících. Na druhé straně musíme konstatovat, že s výjimkou některých specifických výjimek (zmiňme z nejnovějších příklad italské anti-politické formace Hnutí pěti hvězd – *Movimento 5 Stelle*, která získala více než 20% hlasů v italských parlamentních volbách v roce 2013) naznačený vývoj neodpovídá dění ve skupině nových stran mezery. Můžeme pozorovat desítky nových stran mezery, často založených na zajímavém a výraznou a konsolidovanou částí společnosti reflektovaném tématu, nicméně obecně charakterizovaných slabou pozicí v domácí stranické aréně (příčinou jistě je mj. typ a dopad volebního systému, určitě se však nejedná o příčinu jedinou).

Toto konstatování se nám zdá důležité s ohledem na skutečnost, že naše analýza bude věnována stranickému systému, který se vyvinul „nově“ po pádu nedemokratického režimu státostrany. Analyzovaný stranický systém tak je charakterizován některými obecnějšími charakteristikami celého středo- a východoevropského areálu, jakými jsou nízká míra politické participace a členství v politických stranách, odlišný vývoj společenských a politických štěpení či silná preference strategie zaměřené na zisk vládních postů, kterou pozorujeme u většiny relevantních subjektů. Protože zde politické strany často vznikala „shora“, bez vazby k jasně definované sociální skupině, často „*formulovaly své identity a politické strategie s ohledem na mezery na trhu (niche marketing)*“ (Innes, 2002, s. 88). Extenzivní přítomnost stran mezery se tak stala jednou z nejvýraznějších charakteristik středo- a východoevropských stranických systémů. Pro strany mezery je mj. důležitá existence početných segmentů elektorátu, kterému nevyhovuje žádná etablovaná (pokud o takových lze po dvaceti letech vývoje stranického systému s určitostí hovořit) politická strana. V tomto ohledu se postkomunistické země s rozvrácenými či zásadně narušenými tradičními konfliktními liniemi zdají být ideálním prostorem pro

fungování stran mezery.

Zaměříme se tedy nyní na konkrétní případ, jenž je předmětem naší analýzy – litevský stranický systém

2 Vývoj litevského stranického systému

Počátky formování litevského stranického systému tohoto lze najít na konci 80. let. Mimo Komunistické strany Litvy (LKP) v systému působilo také Litevské přestavbové hnutí (Sajūdis) (Dančák, 2002). Tento vývoj souvisí s procesem přestavby v SSSR a vlnou národně emancipačních hnutí v Pobaltí. Jako úspěšnější se v následujícím období ukáže právě Litevské přestavbové hnutí, protože LKP není schopna převzít iniciativu (Hloušek, 2005). V tomto hnutí vedle sebe koexistovaly různé názorové skupiny, od představitelů občanské společnosti po reformní představitele komunistické strany (Dančák, 2002). Volby do Nejvyššího sovětu SSSR v roce 1989 přinesly přesvědčivé vítězství pro hnutí Sajūdis. To vedlo k větší polarizaci uvnitř LKP, protože komunisté ztráceli podporu. Tento vnitrostranický spor vyústil ve formální odtržení LKP od KPSS (Komunistická strana Sovětského svazu) a odchod ortodoxních komunistů do vlastní strany (LKP-KPSS). Ta se však záhy stala marginální silou, protože většina členů LKP zůstala této straně věrná i po jejím osamostatnění (Hloušek, 2005). „*Paralelně (7. 12. 1989) došlo ke zrušení ústavního článku o vedoucí úloze komunistické strany*“ (Dančák 2002, s. 192). Sajūdis zvítězil také ve volbách v roce 1990. Následně však dochází k jeho postupnému oslabení, které vyústí v porážku tohoto uskupení v předčasných volbách roku 1992. První místo v těchto volbách získala postkomunistická levice (Dančák, 2002), tedy Litevská demokratická strana práce, což byla přejmenovaná LKP, která se zřekla své komunistické ideologie (Hloušek, 2005). V dalších dvou volebních obdobích dochází ke střídání pravice a levice, když nejprve v roce 1996 vítězí pravice (Vlastenecký svaz - Litevští konzervativci), v roce 2000 pak koalice sociálně demokratických stran (Hrdličková a Waisová, 2008). Tento trend se zásadně mění v roce 2004, protože ve volbách triumfuje nový politický subjekt Strana práce. Této straně se povedlo oslovit především obyvatelstvo vesnic a protestní voliče (Hrdličková a Waisová, 2008). V roce 2008 vyhrála parlamentní volby opět pravicová strana Vlastenecký svaz - Litevští konzervativci (Krupavicius, 2009). Zatím poslední volby do parlamentu v roce 2012 znamenaly opět překonfigurování politické mapy, protože v nich byla dosud vládnoucí pravicová strana poražena a první místo obsadila koalice

levicových stran sociálně demokratické orientace (Election Assessment..., 2013).

Pokud se podíváme na vývoj stranického systému Litvy mezi volbami v letech 1992-2008, lze si povšimnout jeho dynamické proměny. Na počátku jde spíše o umírněný multipartismus s dominantní stranou. To se mění od voleb v roce 2000; od té doby můžeme mluvit spíše o extrémním multipartismu, jenž se po volbách v roce 2008 mění v extrémní multipartismus s dominantní stranou (Saarts, 2011). V porovnání s Estonskem a Lotyšskem byl stranický systém Litvy v 90. letech daleko stabilnější. I tak však vykazoval poměrně vysokou míru volatility, způsobenou výraznými přelivy voličské podpory mezi hlavní pravicovými a levicovými stranami. Volatilita zdejšího stranického systému se ještě více prohlubuje po roce 2000, kdy se na politické scéně objevuje řada nových stranických formací (Saarts, 2011).

Důležitým znakem litevského stranického systému je také jistá kontinuita disidentského hnutí v případě největší pravicové strany a existence silné nástupnické komunistické strany (Saarts, 2011). Na rozdíl od dalších pobaltských států se ve zdejším stranickém systému také dokázaly v 90. letech silněji prosadit historické strany z doby před komunistickým režimem, jako např. Litevská strana pracujících nebo Litevští křesťanští demokraté. Tyto subjekty se však postupně spojily s většími stranami, nebo dnes představují marginální formace (Saarts, 2011). Jistou formu historické kontinuity disidentského hnutí lze pozorovat ve straně Vlastenecký svaz-Litevští konzervativci, sociální demokracie potom představuje silnou nástupnickou komunistickou stranu (Saarts, 2011).

Téma etnicity nebylo na litevském politickém kolbišti příliš reflektované, což rozhodně nešlo říct o dalších pobaltských státech (Hrdličková a Waisová, 2008). Výjimku z tohoto pravidla představovala Volební akce Poláků na Litvě, které se dlouhodobě dařilo obsazovat křesla v parlamentu (Saarts, 2011). To se částečně změnilo se snahou Ruska o co největší penetraci do ekonomických a energetických zájmů Litvy, spolu s prorusky orientovanou politikou představitelů stran Právo a spravedlnost (TT) a Strany práce (DP), kterou lze pozorovat v posledních letech (Švarplys, 2012).

Na konci 80. let byl hlavním tématem litevského stranického systému spor mezi komunisty a opozicí. K tomu se na přelomu 80. a 90. let přidala otázka osamostatnění Litvy. Brzy se však do popředí prosadila socioekonomická konfliktní linie. Mimo této dominantní linie můžeme najít i stopy linie město - venkov, nicméně nejde o zásadní téma stranického systému. V Litvě také

dochází od konce 90. let k vzrůstající personalizaci politiky (Dančák, 2002).

3 Relevantní litevské strany mezery

3.1 Litevská unie rolníků a zelených

Přímým předchůdcem dnešní Litevské unie rolníků a zelených (*Lietuvos Valstiečių ir Žaliųjų Sąjunga*, LVŽS) byla historická agrární formace Litevská farmářská unie, jejíž činnost byla obnovena v roce 1990. Už v roce 1994 byla strana poprvé přejmenována, a to na Litevskou rolnickou stranu (LVS), která získala v následujících parlamentních volbách (1996) jeden poslanecký mandát, o čtyři roky později si pak polepšila o další tři mandáty. Strana se v roce 2001 sloučila s Novou demokratickou stranou v Unii rolníků a nových demokratických stran (VNDS), která si připsala v roce 2004 do té doby nejlepší výsledek v parlamentních volbách, když získala 5 mandátů ve většinové části a 5 mandátů v části proporční. VNDS též získala v prvních volbách do Evropského parlamentu jeden mandát. Volební úspěch vynesl stranu až do levicové vlády (Hrdličková a Waisová, 2008; Lithuanian Peasants and..., 2012; Members of Seimas..., 2004).

V únoru 2006 strana změnila svůj název na Litevskou rolnickou lidovou unii (LVLS), ale na předchozí volební úspěchy už nenavázala. V roce 2008 získala LVLS pouhé tři mandáty ve většinové části a o rok později neobhájila pozici v Evropském parlamentu. Na začátku roku 2012 byl název strany opět pozměněn do současné podoby Litevská unie rolníků a zelených (Lithuanian Peasants and..., 2012; Voting Results in Multi..., 2008; Candidates passed..., 2008).

LVŽS se profiluje jako „*agrární středo-levicová*“ (Lithuanian Peasants and..., 2012) formace a především jako jediná relevantní zelená strana Litvy. U příležitosti zatím poslední změny názvu v lednu 2012 prohlásil předseda strany **Ramūnas Karbauskis**: „*My jsme jediná parlamentní strana, které zastává zelené ideje – vyslovujeme se pro Litvu bez jaderné energie, pro rozvoj obnovitelných zdrojů, což vytvoří pracovní místa v Litvě*“ (Lithuanian Peasants Popular..., 2012).

V posledních volbách do litevského parlamentu v roce 2012 se hlavním tématem programu LVŽS stalo konzultativní referendum o dostavbě jaderné

elektrárny Visaginas na území Litvy.⁶ Zelení se stejně jako levicová opozice postavili proti této výstavbě, protože považují jadernou energii za neproduktivní a potencionálně nebezpečnou pro životní prostředí. Energetická závislost na Rusku, která nastala po uzavření jediné litevské jaderné elektrárny Ignalina v roce 2009, by se měla dle programu LVLS řešit rozvojem obnovitelných zdrojů energie (Programa LVŽS 2012, 2012). Volby samotné dopadly pro stranu katastrofálně, když nezískala žádný mandát v proporční části a jediný mandát v části většinové získala **Rima Baškienė** v obvodu Šiauliai Kaimiškoji na severu země (Voting Results 2012, 2012).

3.2 Strana národní obnovy

Strana národní obnovy (*Tautos Priskėlimo Partija*, TPP) vznikla pouhého půl roku před oficiálním zahájením kampaně k parlamentním volbám v roce 2008. Stranu založil moderátor populárních televizních programů hledajících talenty **Arūnas Valinskas** spolu se svými přáteli ze zábavního průmyslu a příbuznými a od počátku vedl satirickou kampaň namířenou proti politice. Prezentace strany v kampani, ve které vystupovali kandidáti mj. i jako chovanci psychiatrického ústavu ve svěřacích kazajkách, vynesla TPP přezdívky jako klauni, či teletubbies. TPP měla téměř nulovou stranickou základnu, jednalo se prakticky pouze o „*one-man show [...] vedenou význačnou televizní osobností*“ (That's Lithuanian..., 2008; Jurkynas, 2009, s. 331).

Programem TPP je krátký text s názvem Čistá politika pro Litvu. Tento dokument je spíše než klasickým programem politické strany souborem velmi obecných tvrzení bez náznaku kroků, které by strana hodlala prosazovat v případě zvolení (Tautos Priskėlimo..., 2008 srov. Jurkynas, 2009). Na otázku ideologické pozice strany v rámci politického spektra nedokázal odpovědět ani její předseda, který místo toho sliboval „*mnoho smíchu a veselí, kdyby měla Litva vstoupit do období ekonomické krize*“ (Krupavicius, 2009, s. 1029).

TPP zaznamenala ve volbách roku 2008 značný úspěch, když v proporční části získala 13 mandátů a další tři mandáty pak v části většinové (Candidates passed..., 2008). Úspěch strany je připisován tomu, že dokázala získat největší množství protestních hlasů od nespokojených voličů (Jurkynas, 2009). TPP se

⁶ Konzultativní referendum prosadili především opoziční sociální demokraté v červenci 2012. K referendu, které se konalo ve stejný den jako parlamentní volby, dorazilo přibližně 52% registrovaných voličů, 65% z nich se vyslovilo proti dostavbě elektrárny (Lithuania to hold referendum..., 2012; Voting Results 2012, 2012).

stala jako třetí nejsilnější strana v parlamentu součástí středo-pravicové vládní koalice, ve které její členové zastávali posty ministrů kultury a životního prostředí, Valinskas sám byl na druhý pokus zvolen předsedou Seimasu. TPP se nicméně ukázala být pro vládní koalici spíše přítěží a „přetrvávajícím potížistou“ (Krupavicius, 2011, s. 1050), protože krátce po začátku vládního období se ve straně objevily boje o moc a neshody, jež několikrát vyústily v parlamentní „přeběhlictví“, které je i v případě litevské politiky poměrně častým jevem.⁷ I zakladatel TPP **Valinskas** stranu opustil a založil si vlastní formaci Dub (*Ažuolas*). **Valinskas**, kterému se rychle propadala podpora mezi veřejností⁸ a samotnou politickou reprezentací, byl nakonec svými bývalými spolustraníky obviněn z kontaktů s kriminálním podsvětím⁹, což vedlo k hlasování o jeho odvolání z pozice předsedy Seimasu, pro které se nakonec vyslovila přesvědčivá většina 95 zákonodárců (Valinskas accused of..., 2009;): That's (Lithuanian..., 2008; Mess in the Resser..., 2009).

Přeběhlictví v parlamentu velice oslabovalo nejen Stranu národní obnovy, ale také vládu jako celek, která po všech změnách uvnitř koaličních stran disponovala pouze 69 poslanci v 141členném Seimasu. Tento stav se podařilo vyřešit neformální dohodou mezi zbytky vládní koalice a Litevskou rolnickou lidovou unií (viz výše), která disponovala třemi mandáty, čímž bylo zajištěno budoucí fungování této značně nepopulární vlády¹⁰ (Lithuania, 2012). TPP plně zanikla v roce 2011, kdy se včlenila do Liberální a centristické unie (Round-up of 2008-2012..., 2008).

⁷ Během volebního období 2004-2008 změnila svou parlamentní skupinu přibližně třetina litevských poslanců (Krupavicius, 2010).

⁸ Podle průzkumu, který proběhl v srpnu 2009, byl Valinskas nejméně oblíbeným politikem v zemi, když se o něm negativně vyjádřilo 77 % respondentů, přitom na začátku své politické kariéry patřil k nejoblíbenějším politikům v zemi (President Grybauskaitė is..., 2009; Krupavicius, 2010).

⁹ Valinskas byl obviňován z kontaktů s Rolandasem Michalskise, manželem poslankyně za TPP a údajným členem kaunaského gangu *Daktarai* (Doktoři). Poslanec A. Sacharukas vypověděl, že za ním Valinskas poslal Michalskise, aby zjistil, jaké má policie důkazy o činnosti *Daktarai*, což Sacharukas odmítl. Státní žalobci nakonec rozhodli, že se Valinskas žádné kriminální činnosti nedopustil (Valinskas accused of..., 2009). O jiném kriminálním případu z města Kaunas, který značně ovlivňuje litevskou politiku, viz dále pasáž o formaci *Drąsos Kelias*.

¹⁰ V roce 2010 se dle průzkumu vyjádřilo kladně o vládě pouhých 11,6% občanů (Krupavicius, 2011).

3.3 Drašos Kelias

V mnohém kontroverzní strana *Drašos Kelias* (Cesta odvahy) byla založena počátkem roku 2012 bývalou soudkyní **Neringou Venckieneovou**. Uskupení vzniklo okolo příznivců bratra **Venckieneové Drašia Kedyse**, který se před svou smrtí snažil poukázat na údajně utulávané vyšetřování případu znásilnění jeho pětileté dcery. Tento případ odehrávající se v druhém největším litevském městě Kaunasu na sebe strhl pozornost poté, co byl v říjnu 2009 zavražděn soudce **Jonas Furmanavičius**, kterého **Kedys** společně se dvěma dalšími muži ze znásilnění obvinil, a sestra **Kedysovy** bývalé partnerky **Violeta Naruševičienė**. **Kedys** sám po tomto incidentu zmizel a jeho mrtvé tělo se našlo o několik měsíců později, v dubnu 2010. Dohrou pak byly následné spory o opatrovnictví **Kedysovy** dcery, kterou soud svěřil matce dívky, přestože měla být údajně do celého případu zapletena (Krupavicius, 2010; Davoliūtė 2012).

Drašos Kelias prakticky postavila celou svou existenci kolem výše zmíněné kauzy. Uskupení lze tím pádem pouze obtížně ideologicky zařadit. Za svůj hlavní cíl strana deklaruje prosazování přijímání protikorupční legislativy, která by měla zamezit zneužívání moci (Programa Drasos Kelias, 2012). Dalším poměrně frekventovaným tématem je pak posilování prvků přímé demokracie.

Ve volbách do parlamentu v roce 2012 získala *Drašos Kelias* v proporcční části 8% hlasů, což po přepočtu vyneslo celkem 7 mandátů. Největší podporu (přibližně kolem 15% hlasů) získala strana právě v okolí města Kaunas (Voting Results 2012, 2012). Ve většinové části strana už žádnou další pozici nezískala, a proto mohla pouze těsně vytvořit vlastní parlamentní skupinu, pro jejíž vznik je minimum stanoveno právě na sedmi poslancích. Předsedou strany je od jejího vzniku katolický kněz **Jonas Varkala**, ale mnohem výraznější osobností je výše zmíněná zakladatelka **Neringa Venckienė**.

3.4 Volební akce Poláků na Litvě

Politická strana Volební akce Poláků na Litvě (*Akcja Wyborcza Polaków na Litwie*, AWPL) vznikla v roce 1994 transformací Asociace Poláků na Litvě. Nejsilnější pozici má formace, která měla v roce 2012 pouze 1212 členů, tradičně na jihovýchodě země, kde žije početná polská menšina (např. ve volebním okruhu Šalčininkai jde až o 80% obyvatel) (*History AWPL*, 2012). V těchto regionech tradičně získávala AWPL posty v samosprávě a též poslanecké mandáty ve většinové části voleb. Ke změně došlo v roce 2012, kdy strana poprvé ve své historii překonala 5% volební klauzuli a v proporcční části

získala po přepočtu 5 parlamentních postů. Stejně jako v předchozích volbách získala AWPL další tři mandáty ve většinové části, a to ve stejných volebních obvodech Vilnius – Šalčininku, Širvintu – Vilnius a Vilnius – Traku (Voting Results in Multi..., 2008; Candidates passed..., 2008; Voting Results 2012, 2012). Strana samotná připisuje tento úspěch faktu, že dokázala přitáhnout hlasy příslušníků ostatních národnostních menšin v Litvě (což znamená především Rusů) a Litevců nespokojených s vládní politikou a skandály, s kterými je spojena většina litevských stran (Historical Success..., 2012).

Volební program AWPL pro parlamentní volby 2012 obsahuje překvapivě málo zmínek o prosazování zájmů polské menšiny v Litvě. Dokument nesoucí se v levicovém a křesťansko-demokratickém duchu poukazuje z poměrně velké části spíše na kontroverzní kroky minulé vlády. Jediným tématem, jež se národnostních menšin přímo dotýká, je kritika školské reformy z roku 2011, která mj. nahradila výuku velkého množství předmětů v mateřských jazycích menšin výukou v litevštině a sjednotila požadavky závěrečných zkoušek z litevštiny.¹¹ AWPL v programu podporovala zachování modelu vzdělávání šetrnějšího k menšinám. Nepřímo se polské menšiny dotýká i důraz AWPL na větší rozšíření orgánů místní samosprávy¹² a také podpora křesťanství (Program Provisions..., 2012).

AWPL se stala koncem roku 2012 součástí vládního kabinetu, kde získala pozici ministra energetiky, kterou zastává **Jaroslav Niewierowicz**, první Polák na ministerské pozici v novodobé historii Litvy. Přestože v současnosti funguje kabinet pouze několik málo měsíců, vedení AWPL v únoru oznámilo, že z koalice odejde, pokud nebude rychle přijata další školská reforma, která by upravovala pravidla pro školy národních menšin. O týden později však předseda strany **Waldemar Tomaszewski** prohlášení mírnil, protože dle jeho slov došlo k dohodě s premiérem o řešení problému a AWPL tedy zůstává součástí koalice (EAPL threaten..., 2012; Lithuanian Peasants..., 2012).

¹¹ Vláda argumentovala snahou zvýšit konkurenceschopnost absolventů z řad národnostních menšin na trhu práce (Schools of (un)reasonable..., 2011).

¹² Podle návrhu AWPL by mělo dojít k vytvoření ještě jednoho stupně samosprávy na úrovni komunit, čímž by se zvýšil počet volených zástupců ze současných přibližně 1500 až k 10 000 (na přibližně 3 miliony obyvatel Litvy) (Program Provisions..., 2012). Není náhodou, že pro ilustraci současného stavu v samosprávě byl v programu použit příklad hlavního města Vilnius, kde žije početná polská komunita, jak je zmíněno výše.

3.5 Právo a spravodnosť

Kořeny strany Právo a spravodnosť (*Tvarka ir Teisingumas*, TT) sahajú do roku 2002, kdy byla vytvořena Liberální demokratická strana (LDP). Za jejím vznikem stál především ambiciózní bývalý akrobatický pilot, premiér a primátor Vilniusu **Rolandas Paksas**, který se rozhodl založit novou stranu poté, co nebyl Litevskou liberální unií (LLS) vybrán jako kandidát na prezidenta.¹³ Předsedovi nové LDP **Paksasovi** se tento tah jednoznačně vyplatil, protože následně ve druhém kole prezidentské volby zvítězil nad favorizovaným **Valdasem Adamkusem** se ziskem téměř 55% hlasů (Řiháková, 2007) a stal se prezidentem.

Paksas je bezesporu jednou z nejvýraznějších politických osobností v současné Litvě. Téměř okamžitě po nástupu do prezidentské funkce, kterou získal pomocí kampaně pod heslem „Volte pro změnu“, na sebe strhával pozornost kontroverzními výroky a kroky. První větší kauza se týkala spolupráce **Paksase** s léčitelkou **Lenou Lolišvili**, která údajně osobně schvalovala členy prezidentského týmu. Zdaleka největší debatu však vyvolalo obvinění **Paksase** v případě ohrožení litevské národní bezpečnosti. **Paksas** byl uznán vinným z korupce¹⁴ a stal se prvním evropským státníkem odvolaným v *impeachmentu*. Odvolaný **Paksas** prokázal hroší kůži, když se rozhodl kandidovat v předčasných prezidentských volbách v roce 2004. Tomuto záměru zabránil až Ústavní soud, který dodatkem k volebnímu zákonu zabránil prezidentům odvolaným ústavní žalobou zastávat v Litvě veřejnou funkci, u které je vyžadováno složení slibu (Řiháková, 2007; Krupavicius, 2004).

LDP, kterou v čase **Paksasova** prezidentského angažmá vedl **Valentinas Mazuronis**, následně znovu postavila do svého čela **Paksase**, který tuto pozici zastává nepřerušeně prakticky dodnes. I přes jasné propojení s **Paksasem** získala LDP kandidující společně se Svazem litevského lidu „Za spravodlivou Litvu“ ve volební koalici s názvem Koalice **Rolandase Paksase** „Za právo a

¹³ Jako kandidát za LLS byl tehdy vybrán její předseda Eugenijus Gentvilas (Řiháková, 2007).

¹⁴ Paksas byl uznán vinným ve třech bodech. Zaprvé udělil litevské občanství Rusovi napojenému na mafii Jurijovi Borisovi jako protislužbu za pomoc při kampani. Dále Borisova varoval, že je sledován litevským Oddělením mezinárodní bezpečnosti. Paksas byl odsouzen ještě za nátlak, který vyvíjel na akcionáře společnosti Žemaitijos Keliai za účelem prodeje jejich akcií pod cenou Paksasovým spolupracovníkům. Paksas jakoukoliv vinu rezolutně popíral (Jurkynas, 2005).

spravedlnost“ celkem 11 mandátů, 2 ve většinové části a 9 v proporční (Members of Seimas 2004..., 2004). Koalice byla jasným případem strany protestu, která kombinovala silně populistickou rétoriku se středo-pravicovými postoji k socioekonomickým otázkám. Strana se dále vyznačuje pro Litvu nezvyklou proruskou orientací (Jurkynas, 2004).

V roce 2006 bylo rozhodnuto, že LDP změní svůj název na Právo a spravedlnost, která se v praxi stala „*stranou jednoho tématu – usiluje pouze o ústavní změny, které by dovolily jejímu předsedovi Paksasovi ucházet se o státní pozice v Litvě*“ (Survival perspectives..., 2013). Přejmenovaná strana na sebe často upozorňovala např. opakujícími se pokusy o impeachment ministrů vlády (Krupavicius, 2008).

Do voleb v roce 2008 vstoupila strana s konzervativním a nacionalistickým programem. V dokumentu vymezila TT jako svoje základní hodnoty národnost, patriotismus, spravedlnost, občanské povinnosti a morální znovuzrození. Vzhledem k osobě předsedy není překvapivý ani důraz na posílení pravomocí prezidenta (Programa TT, 2008). TT dosáhla v roce 2008 historického úspěchu získáním 11 mandátů v proporční volbě a dalších 4 ve většinové (Voting Results in Multi..., 2008). Nejlepších výsledků dosáhla TT tradičně na severozápadě země, odkud pochází **Paksas** (Jurkynas, 2009).

Kvůli ústavnímu zákazu kandidovat na klíčové politické posty v Litvě se **Paksas** rozhodl kandidovat v roce 2009 ve volbách do Evropského parlamentu. Právo a spravedlnost získala třetím nejlepším výsledkem ve volbách celkem 2 mandáty a jeden z nich připadl **Paksasovi**, který samozřejmě kandidoval jako číslo 1 (Voting Results 2009, 2009). V roce 2011 se **Paksas** obrátil na Evropský soud pro lidská práva ohledně doživotního zákazu výkonu státních funkcí. Soud ve Štrasburku rozhodl v **Paksasův** prospěch, protože dospěl k závěru, že uvedené nařízení je v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (Impeached president..., 2011). Po tomto rozsudku **Paksas** oznámil svůj záměr kandidovat v následujících parlamentních volbách a v případě úspěchu by okamžitě rezignoval ze své pozice v Evropském parlamentu. Ústavní soud v Litvě zabránil **Paksasovi** v kandidatuře nařízením, podle kterého je zákon přijatý po rozsudku Evropského soudu v rozporu s Ústavou, proto nemohl ani v roce 2012 **Paksas** kandidovat (Constitutional Court..., 2012).

Před volbami v roce 2012 podepsala TT dohodu o předvolební a povolební spolupráci se Stranou práce a sociálními demokraty. **R. Paksas** se o tomto projektu vyjádřil jako o zárodku případné vládní koalice (Lithuania's free...,

2012). Následné volby byly pro výše zmíněné strany velkým úspěchem, kdy dohromady získaly 78 poslaneckých mandátů. Pro parlamentní volby 2012 představily spojené strany populistický program, v němž byly jako základní hodnoty vymezeny sociální spravedlnost, národní identita a patriotismus a přímá demokracie (Programa TT, 2012). Ve výsledku si TT od posledních voleb pohoršila o 4 místa, protože v proporční části získala 6 křesel a ve většinové části přidala dalších 5, což byl čtvrtý nejlepší výsledek voleb (Voting Results 2012, 2012). Podle očekávání se stala TT součástí nové vládní koalice a její členové obsadili pozice ministrů životního prostředí a vnitra (16-th Government, 2012). V únoru 2013 oznámili vůdcové TT a Strany práce plán na sloučení obou stran. Předsedou plánované formace by se měl na dva roky stát **Paksas**, který by pak měl být na této pozici nahrazen současným předsedou Strany práce **Viktorasem Uspaskičem**. V případě spojení by se výsledná strana stala nejsilnější frakcí v parlamentu (Lithuania's Labor..., 2013).

4 Analýza stran jednoho tématu v Litvě

Výše představená pětice litevských stran mezery vykazuje značné odlišnosti. Litevská unie rolníků a zelených je svým pojetím a podobou asi nejbližší tradiční podobě strany jednoho tématu, jak je známe v západní Evropě. Tato strana se profiluje jako „agrární středo-levicový“ politický subjekt s důrazem na zelená témata (Lithuanian Peasants Popular..., 2012; Lithuanian Peasants and..., 2012). Tato skutečnost výrazně limituje množství potencionálních voličů a tedy výsledně i výhledy na získání zásadnějšího počtu mandátů. Svého „vrcholu“ – pokud jde o počet mandátů – dosáhla tato strana ve volbách roku 2004, kdy obsadila celkem 10 křesel (Hrdličková a Waisová, 2008; Members of Seimas 2004-2008, 2004). Z volebních výsledků je patrná sestupná tendence od roku 2004, jejíž příčinu lze nalézt v nedostatku témat, která by odlišovala LVLS od konkurenčních politických subjektů. Subjekt s původně „klasickou“ výbavou strany mezery (agrarismus) se tak nedokázal transformovat do (post)moderní podoby environmentální strany. Jeho „téma“ – odpor k jaderné energetice, resp. odmítnutí dostavby jaderné elektrárny (Programa LVŽS, 2012) – převzaly i další, silnější subjekty v systému, konkrétně větší levicové opoziční politické strany (V Litvě pováldne levice..., 2012), čímž LVŽS marginalizovaly. Na příkladu LVŽS je tedy velmi dobře patrné, jak se strana mezery dostává do polohy „mainstreamové“ politické strany v důsledku toho, že jsou její témata vykradena ostatními aktéry příslušného stranického systému.

Charakteristice tradiční strany jednoho tématu se ve svém původním pojetí blížila také Volební akce Poláků na Litvě, která těžila především z existence početné a konsolidované polské menšiny žijící na území tohoto státu ve vilniuské oblasti (Hrdličková a Waisová, 2008). V programu pro poslední parlamentní volby je však patrná jistá snaha profilovat se spíše jako levicová a křesťansko-demokratická strana, než jako strana hájící především zájmy polské menšiny, což se projevilo pozitivně příklonem řady voličů dalších národnostních menšin žijících v Litvě k této straně (Historical Success of EAPL, 2012). Navíc se této formaci podařilo v zatím posledních parlamentních volbách (2012) poprvé překonat pětiprocentní klauzuli pro vstup do parlamentu v proporční části a dokonce získat místo ministra školství v nové vládě (Voting Results 2012, 2012). Skutečnost, že v programu usiluje o prosazování témat bez ohledu na pozici polské menšiny, je nicméně v dílčím rozporu s tím, jak se strana profiluje v konkrétních politických debatách, resp. ve vládě. Nepovažujeme proto za pravděpodobné, že by AWLP mohla překročit status strany mezery, mj. by takovým pokusem mohla ztrácet voliče z řad polské menšiny. Spíše tedy i nadále zůstane stranou jednoho tématu, a to stranou etnicko-regionální.

Oproti tomu Strana národní obnovy vzniklou těsně před parlamentními volbami v roce 2008 bychom mohli charakterizovat jako subjekt na pomezí mediální strany, strany-firmy a strany protestu. Díky charismatickému vůdci zaznamenala tato strana i bez jasného ideového ukotvení výrazný volební úspěch a získala podíl na vládě (Jurkynas, 2009); mediální charakter strany byl podpořen postavou předsedy, jenž byl populárním televizním moderátorem TPP k sobě především nespokojené voliče, protože se prezentovala jako strana občanského protestu (Jurkynas, 2009). Tuto aureolu však svým angažmá ve vládě a parlamentu rychle ztratila a s pádem popularity jejího vůdce a vlnou přeběhlictví nastal i rychlý konec této strany (Krupavicius, 2011, s. 1050; Round-up of..., 2012). TPP se tak stala formací jednoho použití.

Podobně jako Strana národní obnovy se jeví také uskupení *Drašos Kelias*. Stranu jsme do analýzy zařadili s ohledem na její relevanci, nicméně s ohledem na nejasné programové ukotvení nejsme schopni ji spolehlivě zařadit do námi výše naznačené typologie stran mezery. Tak jako TPP se ani *Drašos Kelias* nedá příliš charakterizovat z hlediska ideologie a jeho program je pln spíše obecných proklamací. I zde hraje zásadní roli charismatický lídr. Formace kolísá mezi typem strany protestu a strany jednoho použití (což nicméně nelze opřít o relevantní volební výsledek, protože další parlamentní volby by na Litvě měly proběhnout až v roce 2016) (Krupavicius, 2010; Davoliūtė, 2012; Voting Results

2012, 2012).

Právo a spravodnosť predstavuje v súčasnosti neúspešnejší single-issue projekt na Litve (Voting Results 2012, 2012). Kľúčovým prvkom strany je osobnosť **R. Paksase**, ktorý je zároveň jejím ústredným témom. Program této strany se pravidelně mění, i když některá témata jako patriotismus se v něm již objevují opakovaně (Programa TT, 2012). Vymezením tak jde pravděpodobně opět o stranu jednoho muže snažící se o získání vládních křesel. Další vývoj je však otázkou, protože by se tato strana měla dle jejích vlastní deklarácí sloučit se Stranou práce (Lithuania's Labor Party, 2013). TT má potenciál stát se příkladem strany jednoho tématu, která rozšířením programových bodů, spoluprací se stranami s většinovým posláním a s podporou v rostoucím elektorátu dokázala opustit status strany mezery a stát se formací mainstreamovou. Fúze se Stranou práce je základem pro vznik silné populistické formace, jež má ambice být pivotální stranou litevského stranického systému.

Závěr

V případě Litvy je fenomén stran mezery nepřehlédnutelný a při studiu litevského stranického systému není možné vynechat otázku těchto formací. Díky poměrně nízkému počtu volených poslanců (141) jsou i relativně malé zisky stran mezery často rozhodující při tvorbě vládní většiny, proto jsou často zásadním subjektem, který rozhoduje o skutečném vítězi voleb. Nestabilita elektorátu a častá zdiskreditovanost zavedených stran produkuje v Litvě kuriózní parlamentní subjekty a v důsledku i nestabilní exekutivy, které dále prohlubují nedůvěru v „klasické“ politické strany.

V případě aplikace zvolené typologie stran mezery na případu Litvy vidíme, že zde nenalzáme relevantního zástupce kategorie generační strana. Ostatní kategorie jsou však co do dostupných zástupců daleko zajímavější. Jako tradiční stranu jednoho tématu lze v případě Litvy označit Litevskou unii rolníků a zelených nebo Volební akci Poláku na Litvě do kampaně pro parlamentní volby v roce 2012, kdy se tento subjekt rozhodl profilovat se spíše jako levicová a křesťansko-demokratická strana (Historical Success of EAPL, 2012). Právě poslední dvě zmiňované strany představují se svým vývojem zajímavé a diametrálně odlišné příklady dlouhodobého fungování stran mezer. LVŽS postihl podobný problém jako podobné environmentalistické subjekty v západní Evropě, a to přebírání specifického tématu, kterým se strana mezery původně

profilovala, ostatními většími a úspěšnějšími stranami. Jakmile ztratí strana mezery svůj výjimečný „niche“ status, tak současně ztratí i podstatnou část voličů, což je i případ LVŽS. Zcela jinou trajektorii vývoje představuje AWPL, je dlouhodobě vnímána jako jediná relevantní strana hájící zájmy litevských Poláků, díky čemuž má i relativně stabilní voličskou základnu složenou z příslušníků této menšiny. Ke zvýšení vlivu AWPL a přilákání dalších voličů ze strany ostatních národnostních menšin i etnických Litevců rozšířili představitelé volební akce svou programatiku o další, obecnější ekonomická a společenská témata společně s obrazem nezkorumpované a skandály nezatížené politické strany. Použitá taktika znamenala v případě AWPL historický úspěch v parlamentních volbách a účast v národní vládě.

Charakteristika dalších stran mezery je složitější, protože naplňují podmínky více kategorií zároveň. Zástupcem strany na jedno použití byla v historii litevského stranického systému Strana národní obnovy, která se po úspěchu ve volbách roku 2008 utopila ve vlastních skandálech a rychle přišla o přízeň voličů (Jurkynas, 2009; Krupavicius, 2011; Round-up of..., 2012; Lithuania, 2012). Podobně by bylo možné charakterizovat také stranu Drašos Kelias, protože obě strany naplňují zároveň některé znaky stran protestu. Strana národní obnovy je díky svému bývalému předsedovi též zařaditelná do kategorie mediálních stran.

Právo a spravedlnost je velice zajímavou a zároveň i úspěšnou stranou jednoho tématu (či spíše jednoho muže) v současném stranickém systému Litvy (Voting Results 2012, 2012). V jejím čele stojí charismatický lídr ověřený řadou skandálů a známý svou „náklonností“ k Rusku a představitelům jeho ekonomické elity (Švarplys, 2012). Z hlediska typologie bychom TT mohli zařadit mezi typy mediální strany a strany-firmy; zajímavé bude, jak po fúzi TT se Stranou práce bude fungovat spolupráce dvou silných „podnikatelů“ – **R. Paksase** a **V. Uspaskiče**. Jak jsme již naznačili, sjednocená strana může mít ambici stát se ideologicky nejasně ukotvenou populistickou pivotální stranou, ne nepodobnou slovenskému Hnutí za demokratické Slovensko pod vedením Vladimíra Mečiara.

Literatúra:

- ADAMS, J., CLARK, M., EZROW, L., GLASGOW, G. 2006. Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and the Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976-1998. *American Journal of Political Science*, roč. 50, č. 3, ISSN 1540-5907, s. 513-529.
- Candidates passed to the second poll* [online]. 2008. VRK. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.vrk.lt/2008_seimo_rinkimai/output_en/rezultatai_vienmand_apyg_ardose/kandidatai_pakartotinis_balsavimas.html
- CARTY, R. K. 2004. Parties and Franchise Systems. *Party Politics*, roč. 10, č. 1, ISSN 1460-3683, s. 5-24.
- Constitutional Court bans former impeached president Rolandas Paksas from running for Parliament* [online]. 2012. 15.MIN.LT. [cit. 27.2.2013]. Dostupné na internetu: <<http://www.15min.lt/en/article/politics/constitutional-court-bans-former-impeached-president-rolandas-paksas-from-running-for-parliament-526-246550>>
- Constitution of the Republic of Lithuania* [online]. Ústava Litvy. [cit. 20.4.2013]. Dostupné na internetu: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>.
- DANČÁK, B. 2003. Litva. In: Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol. *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2003. 263 s. ISBN 80-210-3036-4, s. 192-206.
- DANČÁK, B., KUBÁT, M. 2004. Litva. In Kubát, Michal a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 432 s. ISBN 80-86432-90-4, s. 178-198.
- DAVOLIŪTĒ, V. 2012. *Mob justice in Lithuania: who can stan dup to the madding crowd* [online]. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.opendemocracy.net/od-russia/violeta-davoliute/mob-justice-in-lithuania-who-can-stand-up-to-madding-crowd>
- EAPL threatens to leave Lithuania's ruling bloc amid exam clash for natl minority schools* [online]. 2012. The Lithuania Tribute. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/29062/eapl-threatens-to-leave-lithuanias-ruling-bloc-amid-exam-clash-for-natl-minority-schools-201329062/>

- EAPL determined to stay in Lithuania's ruling bloc – Tomasevski* [online]. 2012. The Lithuania Tribute. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/29062/eapl-threatens-to-leave-lithuanias-ruling-bloc-amid-exam-clash-for-natl-minority-schools-20132906>
- Election Assessment Mission Report* [online]. 2013. REPUBLIC OF LITHUANIA PARLIAMENTARY ELECTIONS 14. October 2012 OSCE/ODIHR. [cit. 1.3.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.osce.org/odihr/98586>
- FINK-HAFNER, D. 2001. *Politické strany*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004. 209 s. ISBN 961-235-078-7.
- History AWPL* [online]. 2012. AWPL. [cit. 24.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=55&lang=en
- Historical Success of EAPL* [online]. 2012. AWPL. [cit. 24.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=391%3Ahistoryczny-sukces-awpl&catid=42%3Aaktualia&Itemid=59&lang=en
- HLOUŠEK, V. 2005. Litva. In: Strmiska, M., Hloušek, V., Kopeček, L. a Chytilík, R. *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005. 736 s. ISBN 80-7367-038-0, s. 553–571.
- HLOUŠEK, V. 2012. Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy. *Politologický časopis / Czech Journal of Political Science*, roč. 19, č. 4, ISSN 1211-3247, s. 322–340.
- HOPKIN, J., PAOLUCCI, C. 1999. The business firm party model of party organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research*, roč. 35, č. 3, ISSN 0304-4130, s. 307–339.
- HRDLIČKOVÁ, B., WAISOVÁ, Š. 2008. Litva: Mezi Pobaltím a Střední Evropou. In: Cabada, Ladislav a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 2008. 434 s. ISBN 978-80-245-1388-1, s. 113–130.
- IBENSKAS, R. 2010. *Does party membership matter for party system institutionalisation? The case of Lithuania* [online]. 2010. PSA Conference Proceedings. [cit. 11.3.2013]. Dostupné na internetu: http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2010/408_45.pdf
- Impeached president Paksas gets favourable verdict from European court of human rights* [online]. 2011. The Lithuania Tribute. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/4980/impeached-president-paksas-gets-favourable-verdict-from-european-court-of-human-rights-20114980/>

- INGLEHART, R. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 42 Societies*. Princeton: Princeton University Press, 1997. 440s. ISBN 9780691011806.
- INNES, A. 2002. Party Competition in Postcommunist Europe: The Great Electoral Lottery. *Comparative Politics*, roč. 35, č. 1, ISSN 0010-4159, s. 85–104.
- JURKYNAS, M. 2005. The 2004 presidential and parliamentary elections in Lithuania. *Electoral Studies*, roč. 24, č. 4, ISSN 0261-3794, s. 770–778.
- JURKYNAS, M. 2009. The parliamentary elections in Lithuania, October 2008. *Electoral Studies*, roč. 28, č. 3, ISSN 0261-3794, s. 322–345.
- KATZ, R. S., MAIR, P. 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: the Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, roč. 1, č. 1, ISSN 1460-3683, s. 5–31.
- KROUWEL, A. 2006. Party Models. In: Katz, Richard S., Crotty, William (eds.). *Handbook of Party Politics*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2006. 560 s. ISBN 9780761943143, s. 249–269.
- KRUPAVICIUS, A. 2004. Lithuania. *European Journal of Political Research*, roč. 43, č. 7–8, ISSN 2047-8852 s. 1059–1069.
- KRUPAVICIUS, A. 2008. Lithuania. *European Journal of Political Research*, roč. 47, č. 7–8, ISSN 2047-8852 s. 1048–1059.
- KRUPAVICIUS, A. 2009. Lithuania. *European Journal of Political Research*, roč. 48, č. 7–8, ISSN 2047-8852, s. 1022–1036.
- KRUPAVICIUS, A. 2010. Lithuania. *European Journal of Political Research*, roč. 49, č. 7–8, ISSN 2047-8852, s. 1058–1075..
- KRUPAVICIUS, A. 2011. Lithuania. *European Journal of Political Research*, roč. 50, č. 7–8, ISSN 2047-8852, s. 1045–1057.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (eds.) 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press, 1967. 554 s. ISBN-13: 978-0029191507.
- Lithuania [online]. 2012. Freedom House. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/lithuania>, 21. 2. 2013.
- Lithuania's Labor Party to merge with Order and Justice Party [online]. 2012. 15.MIN.LT. [cit. 25.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.15min.lt/en/article/politics/lithuania-s-labor-party-to-merge-with-order-and-justice-party-526-308068>

- Lithuania to hold referendum on new nuclear plant* [online]. 2012. AFP. [cit. 22.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hy8cI9aDRfVx-I7Xau-fOI9zxXQ?docId=CNG.b875bca87dc5066fb2c7b7510ef57454.6d1>
- Lithuanian Peasants and Greens Union (History)* [online]. 2012. LVŽS. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=901:lithuanian-peasant-and-greens-union-history&catid=48:in-english&Itemid=89#.USaWNR3tSn9
- Lithuanian Peasants Popular Union Changes Its Name* [online]. 2012. The Lithuania Tribute. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/10159/lithuanian-peasant-popular-union-changes-its-name-to-green-201210159/>
- Lithuania's three major opposition parties sign electoral agrément* [online]. 2012. 15.MIN.LT. [cit. 27.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.15min.lt/en/article/politics/lithuania-s-three-major-opposition-parties-sign-electoral-agreement-526-221526>
- MEGUID, B. M. 2005. Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science review*, roč. 99, č. 3, ISSN 1460-3683, s. 347–359. ISSN 1460-3683.
- Members of Seimas 2004–2008* [online]. 2004. VRK. [cit. 25.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/seimas/rezultatai/rez_isrinkti_e_20_2.htm
- Mess in the Ressurrection party is rocking Lithuania's boat* [online]. 2009. The Lithuania Tribute. [cit. 20.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/251/mess-in-the-resurrection-party-is-rocking-lithuania%E2%80%99s-boat-2009251/>
- MLEJNEK jr., Josef (2004). *Litevské prezidentské a parlamentní volby 2004* [online]. 2004. Revue politika. [cit. 4.9.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/719/litevske-prezidentske-a-parlamentni-volby-2004>
- President Grybauskaitė is the most popular politician in Lithuania in August* [online]. 2009. The Lithuania Tribute. [cit. 20.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/406/president-grybauskaitė-is-the-most-popular-politician-in-lithuania-in-august-2009406/>
- Programa Drasos Kelias* [online]. 2012. Drasos Kelias. [cit. 20.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.drasoskeliaspartija.lt/programa/>

- Programa LVŽS 2012* [online]. 2012. LVŽS. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1122&Itemid=92#. USUI3h3tSn-
- Program Provisions of the Electoral Action of Poles in Lithuania* [online]. AWPL. 2012. [cit. 24.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=333%3Avii-zjazd-sprawozdawczo-wyborczy-akcji-wyborczej-polakow-na-litwie&catid=42%3Aaktualia&Itemid=59&lang=en
- Programa TT* [online]. 2012. TT. [cit. 20.4.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.tvarka.lt/index.php?id=7293>
- Round-up of 2008-2012 Lithuanian Parliament: Reformers and Hooligans* [online]. 2012. 15 MIN.LT. [cit. 22.2. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.15min.lt/en/article/politics/round-up-of-2008-2012-lithuanian-parliament-reformers-and-hooligans-526-235851>
- ŘIHÁKOVÁ, Z. 2007. Prezident v politickém systému Litvy: oscialace mezi parlamentarismem a semiprezidencialismem. *Central European Political Studies Review*, roč. 9, č. 1, ISSN 1212-7817, s. 28–55.
- SAARTS, T. 2011. Comparative Party system Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States. *Studies of Transition States and Societies*, roč. 3, č. 3, ISSN 1736-8758. s. 83–104.
- Schools of (un)reasonable thought educational reform* [online]. 2011. Europeanvoice.com. [cit. 24.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.europeanvoice.com/article/imported/schools-of-unreasonable-thought-on-educational-reform/70696.aspx>
- ŘEDO, Jakub 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 419s. ISBN 978-80-7325-137-6.
- Survival perspectives for the miscellaneous collection of ruling politicians* [online]. 2013. The Lithuania Tribute. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.lithuaniatribune.com/27847/survival-perspectives-for-the-miscellaneous-collection-of-ruling-politicians-201327847/>
- ŘVARPLYS, A. 2012. What the Membership has Taught? National Identity Construction in Lithuanian Public Discourse After Accession to the European Union. *The Romanian Journal for the Baltic and Nordic Studies*, roč. 4, č. 2, s. 151–173. ISSN 2067-1725.
- Tautos Prisikélimo partijos programa (švari politika Lietuvai)* [online]. 2008. TPP. [cit. 20.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.prisikelimopartija.lt/programa/>

- TAVITS, M. 2008. Party Systems in Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies. *British Journal of Political Science*, roč. 38, č. 1, s. 113–133. ISSN 0007-1234.
- That's (Lithuanian) Showbiz!* [online]. 2008. The Baltic Times. [cit. 23.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.baltictimes.com/news/articles/20487/>
- The party programme for the Seimas 2008*[online]. 2008. TT. [cit. 27.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://www.tvarka.lt/index.php?id=674>
- Valinskas accused of aiding gangster* [online]. 2009. Baltic Reports. [cit. 22.2.2013]. Dostupné na internetu: <http://balticreports.com/?p=686>
- V Litvě pohládne levice, o nové jaderné elektrárny mlží*[online]. 2012. Deník Referendum. [cit. 20.4.2013]. Dostupné na internetu: <http://denikreferendum.cz/clanek/14230-v-litve-pohládne-levice-o-nove-jaderne-elektrarne-mlzi>
- Voting Results in Multi-member Constituency* [online]. 2008. VRK. [cit. 21.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.vrk.lt/2008_seimo_rinkimai/output_en/rezultatai_daugiamand_apygardose/rezultatai_daugiamand_apygardose1turas.html
- Voting Results 2009* [online]. 2009. VRK. [cit. 1.3.2013]. Dostupné na internetu: http://www.vrk.lt/2009_ep_rinkimai/output_en/rinkimu_diena/index.html
- Voting Results 2012* [online]. 2012. VRK. [cit. 20.2.2013]. Dostupné na internetu: http://www.vrk.lt/2012_seimo_rinkimai/output_en/rinkimu_diena/rezultatai1.html
- WAGNER, Markus (2012): *Defining and measuring niche parties* [online]. [cit. 3.9.2013]. Dostupné na internetu: http://homepage.univie.ac.at/markus.wagner/Paper_nicheparties.pdf
- 16-th Government* [online]. 2012. Government of the Republic of Lithuania. [cit. 24.2.2013]. <http://www.lrv.lt/en/government/inisters/>